

การควบคุมการทำสัญญาโดยอาศัยพฤติการณ์อ่อนแอของคู่สัญญา

The Control of the Conclusion of a Contract through the Exploitation of Circumstances of Weakness of a Contracting Party

¹จินณวัตร สันติคุณชร (Jinnawat Santikulchorn)

²พินัย ณ นคร (Pinai Nanakorn)

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (Faculty of Law, Thammasat University)

Email: Jinn.Jinnawat@gmail.com

Received July 17, 2020; Revised September 4, 2020; Accepted February 20, 2021

Abstract

This research is aimed at exploring problems relating to the declaration of an intention under circumstances of weakness, investigating limitations plaguing Thai laws about the protection of a party concluding a contract under a circumstance of weakness, and recommending an appropriate approach to amendment of Thai law for protecting a contractual party under a circumstance of weakness. This research is qualitative documentary research, whereby Thai law is discussed in comparison with the laws elsewhere, which include English law and principles of the law of Australia, China, and the European Union. It is found from this research that principles of law in the Civil and Commercial Code of Thailand remain insufficient for protecting a contractual party concluding a contract under a circumstance of weakness (for instance, illiteracy, lack of understanding of the transaction concerned, incomplete awareness prompted by old age, financial need, emotional distress or intoxication) when the other party is aware of such circumstance and takes advantage of it in leading the circumstantially weakened party to conclude a disadvantageous contract, while the doctrine of unconscionable bargains in English law and Australian law affords protection to a party under such circumstance and certain jurisdictions have indeed turned such judge-made doctrine into a written provision of law. Amidst the insufficient net of protection in Thai law, it is recommended that the Civil and Commercial Code of Thailand be amended by inserting a new provision as section 166/1 for protecting a contractual party concluding a contract under a circumstance of weakness.

Keywords: Contract, Contract Law; Circumstances of Weakness; Hardship; Taking Advantage of Circumstances of Weakness

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาการแสดงเจตนาภายใต้พฤติการณ์อ่อนแอ ศึกษาข้อจำกัดในกฎหมายไทยเกี่ยวกับการคุ้มครองคู่สัญญาซึ่งทำสัญญาในพฤติการณ์อ่อนแอ และเสนอแนะแนวทางที่เหมาะสมในการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายไทยให้คุ้มครองคู่สัญญาในพฤติการณ์อ่อนแอ การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพและวิจัยจากเอกสาร โดยเปรียบเทียบหลักกฎหมายไทยกับหลักกฎหมายของต่างประเทศ รวมทั้งหลักกฎหมายอังกฤษและหลักกฎหมายของประเทศออสเตรเลีย จีน และสหภาพยุโรป ผลการวิจัยพบว่าหลักกฎหมายในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย ยังไม่สามารถให้ความคุ้มครองอย่างเพียงพอแก่คู่สัญญาซึ่งเข้าทำสัญญาภายใต้พฤติการณ์อ่อนแอ (เช่น การขาดการศึกษา การขาดความเข้าใจเกี่ยวกับธุรกรรม การขาดความรู้ที่สมบูรณ์โดยเหตุสภาพความเดือดร้อนทางการเงิน ความเศร้าโศกเสียใจ อิทธิพลของสุรายาเมา) โดยที่คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งได้รู้ถึงพฤติการณ์อ่อนแอแล้ว และถือโอกาสจากพฤติการณ์นั้นเพื่อให้ฝ่ายที่อยู่ภายใต้พฤติการณ์ดังกล่าวทำสัญญาที่เสียเปรียบ ในขณะที่หลักกฎหมายเกี่ยวกับการถือประโยชน์จากพฤติการณ์อ่อนแอในกฎหมายอังกฤษและออสเตรเลียคุ้มครองคู่สัญญาในพฤติการณ์เช่นนั้น และบางประเทศนำหลักซึ่งศาลสร้างขึ้นนั้นไปบัญญัติเป็นกฎหมายลายลักษณ์อักษร ดังนั้น เมื่อกฎหมายไทยให้ความคุ้มครองไม่เพียงพอ จึงเสนอแนะให้แก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทยโดยเพิ่มบทบัญญัติใหม่ขึ้นเป็นมาตรา 166/1 เพื่อคุ้มครองคู่สัญญาซึ่งเข้าทำสัญญาในพฤติการณ์อ่อนแอ

คำสำคัญ: สัญญา; กฎหมายสัญญา; พฤติการณ์อ่อนแอ; สถานการณ์ลำบาก; หลักการหาประโยชน์จากพฤติการณ์อ่อนแอ

บทนำ

การแสดงเจตนาเข้าทำสัญญานั้นปรากฏตั้งแต่ในสมัยโรมัน ดังปรากฏในคำศัพท์ละตินที่ว่า ‘consensus ad idem’ ในภาษาอังกฤษ หมายถึง agreement about the same thing หมายถึง การแสดงเจตนาที่ถูกต้องตรงกัน (Munin Pongsapan, 2019) เจตนาที่แสดงออกมาโดยใจสมัครจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญของการเกิดขึ้นและการมีผลสมบูรณ์ของนิติกรรม เช่นเดียวกับหลักในทางเศรษฐศาสตร์นั้นการทำสัญญา คือ การที่คู่สัญญาได้ประโยชน์และในขณะเดียวกันไม่มีผลทำให้คนอื่นเสียประโยชน์หรือเสียหาย (Thamanit Sumantakul, 2016) ดังนั้น ในการทำสัญญาซึ่งเป็นนิติกรรมสองฝ่ายจึงต้องพิเคราะห์ว่าคู่สัญญาได้แสดงเจตนาออกมาด้วยใจสมัครอย่างแท้จริงหรือไม่ ในประเทศไทยนั้นประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มีบทบัญญัติซึ่งวางหลักกฎหมายเกี่ยวกับการแสดงเจตนาไว้ในมาตรา 154 ถึงมาตรา 171 ซึ่งครอบคลุมถึงกรณีการแสดงเจตนาซ่อนเร้น (มาตรา 154) การแสดงเจตนาลวง ซึ่งรวมถึงการแสดงเจตนาอำพราง กล่าวคือ การแสดงเจตนาลวงเพื่ออำพรางนิติกรรมอื่น (มาตรา 155) การแสดงเจตนาโดยสำคัญผิด (มาตรา 156 ถึงมาตรา 158) การแสดงเจตนาโดยถูกหลอกลวงหรือถูกหลอกลวง (มาตรา 159 ถึงมาตรา 163) และการแสดงเจตนาโดยถูกข่มขู่ (มาตรา 164 ถึงมาตรา 166) ทั้งนี้ ในบางกรณี กฎหมายกำหนดให้การแสดงเจตนาซึ่งกระทำไป

โดยไม่ถูกต้องแท้จริงกับความประสงค์ของคู่สัญญา มีผลเป็นโมฆะ อันมีผลให้นิติกรรมนั้นเป็นความเสียหายเปล่าไป (Nullity) ซึ่งจะทำให้สัญญาที่ทำขึ้นนั้นถือเสมือนว่าไม่เคยมีขึ้นเลย แต่ในบางกรณี กฎหมายกำหนดให้การแสดงเจตนา ซึ่งกระทำไปโดยไม่ถูกต้องแท้จริงกับความประสงค์ของคู่สัญญา มีผลเป็นเพียงโมฆียะ โดยมีได้ผลเสียหายเปล่าไปตั้งแต่นั้น แต่ให้บุคคลซึ่งกฎหมายกำหนดสามารถบอกล้างนิติกรรมได้ ซึ่งหากบุคคลซึ่งกฎหมายกำหนดเลือกที่จะบอกล้างนิติกรรมนั้น นิติกรรมก็จะถือว่าเป็นโมฆะมาแต่เริ่มแรก และให้ผู้เป็นคู่กรณีกลับคืนสู่ฐานะเดิม (มาตรา 176) (Sanankorn Sotthibandhu, 2018)

นอกจากกรณีข้างต้นที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทยกำหนดไว้แล้ว แม้คู่สัญญาจะเข้าทำสัญญาโดยมิได้สมัครใจอย่างแท้จริงและเห็นได้ชัดว่าคู่สัญญาตกอยู่ภายใต้พฤติการณ์อ่อนแอบางประการโดยที่คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งก็ทราบถึงพฤติการณ์อ่อนแอของคู่สัญญาฝ่ายแรกแต่ก็ยังอาศัยพฤติการณ์อ่อนแอเช่นนั้นเพื่อให้คู่สัญญาฝ่ายซึ่งตกอยู่ภายใต้พฤติการณ์อ่อนแอเช่นนั้นต้องรับเอาสัญญาหรือรับเอาผลเสียเปรียบอันเกิดจากสัญญานั้น กฎหมายไทยก็ได้กำหนดให้สัญญานั้นเสียหาย อันทำให้คู่สัญญาซึ่งตกอยู่ภายใต้พฤติการณ์อ่อนแอได้รับการเยียวยาทางกฎหมาย ตัวอย่าง เช่น สัญญาช่วยเหลือเรือให้รอดพ้นจากการอัปปาง (Salvage Agreement) ตามตัวอย่างที่ยกประกอบกรจัดทำร่างกฎหมายนั้น ในกรณีที่เจ้าของเรือลากซึ่งตกลงจะช่วยเหลือเรืออื่นให้รอดพ้นจากการอัปปางเรียกร้องค่าตอบแทนสูงจากเจ้าของเรือที่กำลังจะอัปปาง สัญญาช่วยเหลือเรือให้รอดพ้นจากการอัปปางจะเสียหายหรือไม่ อย่างไรก็ตาม คณะผู้จัดทำเอกสารคำอธิบายประกอบร่างประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ดังกล่าวดูเหมือนจะพิเคราะห์ข้อเท็จจริงเช่นนี้ตามหลักกฎหมายเกี่ยวกับการข่มขู่และเห็นว่าหากเจ้าของเรือลากเรียกร้องค่าตอบแทนหนึ่งพันบาทในขณะที่เรือมีมูลค่าห้าพันบาท กรณีนี้ก็มิใช่การข่มขู่ที่จะทำให้สัญญาเป็นโมฆียะได้เลย (Office of the Council of State, n.p.) หรืออีกตัวอย่างหนึ่ง ผู้ชายทราบว่าผู้ซื้อเป็นบุคคลที่มีจิตใจอ่อนไหวเป็นพิเศษหรือมีภาวะทางอารมณ์ที่ไม่อาจใช้เหตุผลตามปกติได้ชั่วคราว (เช่น ระหว่างมีปัญหาล่วงตัวอย่างรุนแรง) ผู้ชายจึงถือโอกาสนั้นเพื่อจำหน่ายสินค้าหรือบริการให้ผู้ซื้อ หากผู้ซื้อมิได้มีจิตใจอ่อนไหวเป็นพิเศษหรือมิได้ตกอยู่ในภาวะทางอารมณ์เช่นนั้น ผู้ซื้อก็จะไม่ตกลงทำสัญญาเลย ในกรณีเช่นนี้สัญญาที่ไม่มีผลเป็นโมฆะหรือโมฆียะตามกฎหมายไทยเนื่องจากมิได้เกิดจากการแสดงเจตนาซ่อนเร้น การแสดงเจตนาลวง การแสดงเจตนาโดยสำคัญผิด การแสดงเจตนาโดยกลฉ้อฉล หรือการแสดงเจตนาโดยถูกข่มขู่ตามหลักเกณฑ์ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

พฤติการณ์ที่คู่สัญญาฝ่ายหนึ่งจำต้องเข้าทำสัญญาโดยมิได้สมัครใจโดยที่มีใช้เป็นที่หลักกฎหมายสัญญาดั้งเดิม (เช่น หลักกฎหมายเกี่ยวกับการแสดงเจตนาโดยสำคัญผิด การแสดงเจตนาโดยกลฉ้อฉล หรือการแสดงเจตนาโดยถูกข่มขู่) กำหนดรองรับไว้เองเรียกว่า “พฤติการณ์อ่อนแอ” (Circumstances of Weakness) ซึ่งมีทั้งพฤติการณ์เกี่ยวกับความขัดสน การขาดประสบการณ์ อายุ สภาพจิตใจ สุขภาพ เป็นต้น ดังแสดงในตัวอย่างทั้งสองตัวอย่างข้างต้น กรณีตามตัวอย่างข้างต้นแสดงถึงข้อจำกัดในกฎหมายไทยหรือความไม่เพียงพอของหลักกฎหมายไทยในการคุ้มครองคู่สัญญาจากการทำสัญญาภายใต้พฤติการณ์อ่อนแอ ทั้งที่หากเกิดกรณีเหล่านี้ในกฎหมายของหลายประเทศ คู่สัญญาซึ่งเข้าทำสัญญาภายใต้พฤติการณ์อ่อนแอเช่นนี้ได้รับการเยียวยา โดยกฎหมายกำหนดให้สัญญาไม่สมบูรณ์หรือถูกบอกล้างได้

อนึ่ง Pinci Nanakorn (2000) เห็นว่า แม้ในเบื้องต้นแรกอาจมองได้ว่าในพฤติการณ์อ่อนแอเช่นว่านั้นคู่สัญญาอาจได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม (กล่าวคือ พระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540) แต่เมื่อพิจารณาอย่างรอบคอบแล้วจะพบว่ากฎหมายว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมของไทยก็มิได้ให้ความคุ้มครองอย่างเพียงพอแก่คู่สัญญาซึ่งเข้าทำสัญญาในพฤติการณ์อ่อนแอเนื่องจากกฎหมายนี้ยังมีข้อจำกัดในการใช้บังคับ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บทบัญญัติหลักซึ่งควบคุมความเป็นธรรมของข้อสัญญาตามกฎหมายนี้

(ซึ่งปรากฏในมาตรา 4) ใช้บังคับแก่สัญญาระหว่างผู้บริโภคร่วมกับผู้ประกอบธุรกิจการค้าหรือวิชาชีพหรือสัญญาสำเร็จรูป สัญญาขายฝากที่ทำให้ผู้ประกอบธุรกิจการค้าหรือวิชาชีพหรือผู้กำหนดสัญญาสำเร็จรูปหรือผู้ซื้อฝากได้เปรียบคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งเกินสมควรเท่านั้น ดังนั้น ในกรณีอื่น ๆ ที่คู่สัญญาทั้งสองฝ่ายทำสัญญากัน โดยที่ฝ่ายหนึ่งอยู่ภายใต้พฤติการณ์อ่อนแอ โดยมีใช้กรณีที่กำหนดในบทบัญญัติหลักของพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 ข้างต้น คู่สัญญาซึ่งเข้าทำสัญญาโดยอยู่ภายใต้พฤติการณ์อ่อนแอ ก็ไม่ได้รับการเยียวยาตามกฎหมายพิเศษฉบับนี้

เมื่อได้ความชัดว่าหลักกฎหมายของไทยยังให้ความคุ้มครองที่ไม่เพียงพอแก่คู่สัญญาซึ่งได้เข้าทำสัญญาภายใต้พฤติการณ์อ่อนแอ อันมิใช่กรณีการแสดงเจตนาซ่อนเร้น การแสดงเจตนาลวง การแสดงเจตนาอำพราง การแสดงเจตนาโดยสำคัญผิด การแสดงเจตนาโดยถูกฉ้อฉลหรือกลฉ้อฉล หรือการแสดงเจตนาโดยถูกข่มขู่ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ จึงทำให้มีเหตุผลประการสำคัญในการศึกษาในเชิงเปรียบเทียบเกี่ยวกับหลักกฎหมายที่มุ่งคุ้มครองคู่สัญญาจากการที่คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งหาประโยชน์จากพฤติการณ์อ่อนแอของคู่สัญญาฝ่ายแรก ทั้งนี้ เพื่อนำเสนอแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายไทยให้คุ้มครองคู่สัญญาที่กว้างขวางขึ้น โดยไม่จำกัดอยู่เพียงกรณีที่เกี่ยวข้องกับการแสดงเจตนาซ่อนเร้น การแสดงเจตนาลวง การแสดงเจตนาอำพราง การแสดงเจตนาโดยสำคัญผิด การแสดงเจตนาโดยถูกฉ้อฉลหรือกลฉ้อฉล หรือการแสดงเจตนาโดยถูกข่มขู่ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เท่านั้น

ในกฎหมายของต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในกฎหมายสัญญาของอังกฤษ กฎหมายได้ให้ความคุ้มครองอย่างกว้างขวางแก่คู่สัญญาที่ได้รับผลกระทบจากการเข้าทำสัญญาในพฤติการณ์อ่อนแอ ทั้งนี้ มีหลักกฎหมายเกี่ยวกับการหาประโยชน์จากพฤติการณ์เสียเปรียบของอีกฝ่ายหนึ่ง (Doctrine of Unconscionable Bargains) หลัก Unconscionable Bargains อาจนำมาปรับใช้แก่กรณีที่คู่สัญญาได้เข้าทำสัญญาภายใต้พฤติการณ์อ่อนแอดังที่ได้ยกตัวอย่างข้างต้น แม้ว่าในกฎหมายอังกฤษ หลัก Unconscionable Bargains อาจยังมีข้อจำกัดและครอบคลุมพฤติการณ์อ่อนแอที่ค่อนข้างจำกัด แต่ประเทศเครือจักรภพซึ่งได้รับหลัก Unconscionable Bargains จากกฎหมายอังกฤษได้ขยายหลักนี้ให้ครอบคลุมพฤติการณ์อ่อนแอที่หลากหลาย จนกล่าวได้ว่าเป็นหลักทั่วไปที่คุ้มครองคู่สัญญาจากการเข้าทำสัญญาภายใต้พฤติการณ์อ่อนแอ (Hedlund, 2016) และในบางประเทศได้มีการนำหลักนี้ไปบัญญัติในกฎหมายพิเศษบางฉบับอีกด้วย เช่น Contracts Review Act 1980 (NSW) ของประเทศออสเตรเลีย หรือประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ซึ่งแม้ว่าเป็นประเทศที่มีระบบกฎหมายซับซ้อนเนื่องจากโครงสร้างการปกครอง (Arm Tungnirun, 2014) ก็ยังได้นำสาระของหลัก Unconscionable Bargains ไปบัญญัติไว้ใน The Contract Law of the People's Republic of China (CLC) ในชื่อของ “หลักความไม่ยุติธรรมอย่างชัดเจน” โดยให้ศาลหรือสถาบันอนุญาโตตุลาการเปลี่ยนแปลงแก้ไขสัญญาหรือยกเลิกสัญญาได้หากมี “สถานการณ์ลำบาก” (Hardship) ซึ่งศาลประชาชนสูงสุด (Supreme People's Court) ได้ให้ความหมายไว้ว่าเป็นกรณีที่คู่สัญญาฝ่ายหนึ่งได้ใช้ความได้เปรียบของตน หรือใช้ประโยชน์จากความไม่รู้ของคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่ง ทำให้เกิดความไม่สมดุลกันระหว่างสิทธิและหน้าที่อันทำให้ขัดต่อความเป็นธรรมและความเท่าเทียมในการเจรจาต่อรองกัน (Fu, 2011) อย่างไรก็ตาม ในประเทศไทย เคยมีแนวคิดในการนำหลักกฎหมายดังกล่าวมาบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย แต่ท้ายที่สุดแล้วคณะผู้ร่างกฎหมายก็มีความเห็นว่า ยังไม่ควรนำหลักนี้มาบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เนื่องจากเป็นหลักกฎหมาย Common Law จึงอาจทำให้มีความไม่แน่นอนในการใช้และตีความกฎหมาย หากนำเอามาบัญญัติไว้ก็จะมีใครเชื่อถือข้อสัญญา (Office of the Council of State, n.p.) หลักกฎหมายเกี่ยวกับการหาประโยชน์จาก

พฤติการณ์เสียเปรียบที่ปรากฏในกฎหมายสัญญาของอังกฤษ และกฎหมายสัญญาของประเทศที่ใช้ระบบคอมมอนลอว์ นี้เองที่น่าจะนำมาใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขหลักกฎหมายสัญญาของไทยได้ เพื่อให้คู่สัญญาได้รับความคุ้มครองหรือได้รับการเยียวยาอย่างเพียงพอ งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาเปรียบเทียบหลักกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองคู่สัญญาจากการเข้าทำสัญญาภายใต้พฤติการณ์อ่อนแอ เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายไทย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองเจตนาของคู่สัญญาตามกฎหมายไทยและกฎหมายต่างประเทศ
2. เพื่อศึกษาหลักกฎหมายไทยและข้อจำกัดที่มีในกฎหมายไทยเกี่ยวกับการคุ้มครองคู่สัญญาซึ่งเข้าทำสัญญาในพฤติการณ์อ่อนแอ
3. เพื่อศึกษาหลักกฎหมายในต่างประเทศที่เกี่ยวกับการคุ้มครองคู่สัญญาซึ่งเข้าทำสัญญาในพฤติการณ์อ่อนแอ ทั้งใน ระบบซีวิลลอว์และในระบบคอมมอนลอว์
4. เพื่อนำผลการศึกษามาใช้เป็นแนวทางในการเสนอปรับปรุงแก้ไขหลักกฎหมายไทยเพื่อคุ้มครองคู่สัญญาซึ่งเข้าทำสัญญาในพฤติการณ์อ่อนแอ ซึ่งเป็นหลักกฎหมายในระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ มาให้คำนิยามและบัญญัติให้เป็นกฎหมายลายลักษณ์อักษรเพื่อขยายขอบเขตความคุ้มครองการแสดงเจตนาในกฎหมายไทยให้ครอบคลุมและได้รับความเป็นธรรมมากขึ้นแก่คู่สัญญาในกรณีที่ได้เข้าทำสัญญาโดยมีพฤติการณ์อ่อนแอ นอกเหนือจากความคุ้มครองตามกฎหมายไทยที่มีอยู่ ซึ่งได้แก่ การแสดงเจตนาซ่อนเร้น (มาตรา 154) การแสดงเจตนาหลง ซึ่งรวมถึงการแสดงเจตนาอำพราง กล่าวคือ การแสดงเจตนาหลงเพื่ออำพรางนิติกรรมอื่น (มาตรา 155) การแสดงเจตนาโดยสำคัญผิด (มาตรา 156 ถึงมาตรา 158) การแสดงเจตนาโดยถูกฉ้อฉลหรือกลฉ้อฉล (มาตรา 159 ถึงมาตรา 163) และการแสดงเจตนาโดยถูกข่มขู่ (มาตรา 164 ถึงมาตรา 166)

ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาพฤติการณ์อ่อนแอในบริบทของการเข้าทำสัญญา และหลักกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองเจตนาของคู่สัญญาตามกฎหมายไทยและกฎหมายต่างประเทศ หลักกฎหมายไทยและข้อจำกัดที่มีในกฎหมายไทยเกี่ยวกับการคุ้มครองคู่สัญญาซึ่งเข้าทำสัญญาในพฤติการณ์อ่อนแอ หลักกฎหมายในต่างประเทศที่เกี่ยวกับการคุ้มครองคู่สัญญาซึ่งเข้าทำสัญญาในพฤติการณ์อ่อนแอ ทั้งในระบบซีวิลลอว์และในระบบคอมมอนลอว์ โดยมุ่งศึกษาหลักกฎหมายไทยที่ปรากฏในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เปรียบเทียบกับหลักกฎหมายอังกฤษและหลักกฎหมายของประเทศออสเตรเลีย ซึ่งรวมถึงหลัก Unconscionable Bargains ตลอดจนศึกษาคำพิพากษาของศาลอังกฤษ และศาลของประเทศออสเตรเลียที่ แสดงถึงการสร้างและพัฒนาหลัก Unconscionable Bargains นอกจากนี้ ยังศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้องของประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน และสหภาพยุโรป

บททวนวรรณกรรม

แม้สัญญาที่มีองค์ประกอบทุกอย่างครบถ้วน คือมีคู่สัญญา มีวัตถุประสงค์ มีเจตนาเสนอนองต้องตรงกัน และมีวิธีการในการสื่อเจตนาแล้วก็ตาม แต่การที่สัญญาที่สร้างขึ้นนั้นจะก่อให้เกิดผลทางกฎหมายหรือไม่จำเป็นต้อง

พิจารณาด้วยว่าสัญญาที่ทำนั้นมีความสมบูรณ์ในสายตาของกฎหมายหรือไม่ก่อน โดยพิจารณาองค์ประกอบที่เป็นสาระสำคัญของสัญญาแต่ละองค์ประกอบว่ามีเหตุที่กฎหมายกำหนดให้สัญญานั้นไม่สมบูรณ์หรือไม่ (Sanankorn Sotthibandhu, 2018)

เหตุประการสำคัญที่ทำให้สัญญาไม่สมบูรณ์ คือการแสดงเจตนาเพื่อเข้าทำสัญญาโดยมิได้เกิดจากใจสมัคร (Free Will) โดยที่การแสดงเจตนาด้วยใจสมัครก็คือการแสดงเจตนาออกมาโดยตรงกับความรู้สึกรู้สึกนึกคิดของคู่สัญญา โดยปราศจากการบังคับขู่เข็ญหรือสภาวะการณ์อื่นใดที่บิดเบือนไปจากความรู้สึกรู้สึกนึกคิดที่แท้จริงของคู่สัญญา ดังนั้น ในกรณีที่บุคคลแสดงเจตนาโดยเข้าใจผิด (สำคัญผิด) ถูกฉ้อฉล (กลฉ้อฉล) หรือถูกข่มขู่ หรือโดยมีเหตุอื่นที่แสดงให้เห็นว่าบุคคลมิได้ประสงค์จะเข้าทำนิติกรรมอย่างแท้จริง นิติกรรมนั้นจะไม่สมบูรณ์โดยอาจเป็นโมฆะหรือโมฆียะ แล้วแต่กรณี เนื่องจากเจตนาของคู่สัญญาที่แสดงออกมามีได้เป็นไปโดยใจสมัคร อันที่จริงแล้วความบกพร่องในการแสดงเจตนาของคู่กรณีโดยเหตุเหล่านั้นนับเป็น “ความไม่เป็นธรรมในกระบวนการทำสัญญา” (Procedural Unfairness) ทั้งนี้ ในหลายกรณี ความไม่เป็นธรรมในกระบวนการทำสัญญาเช่นว่านั้นทำให้คู่สัญญาต้องรับเอาสัญญาที่มีเนื้อหาสาระที่ไม่เป็นธรรมต่อคู่กรณี โดยอาจรับเอาข้อสัญญาที่ทำให้ตนเสียเปรียบในลักษณะที่ทำให้ได้ประโยชน์น้อยกว่าอีกฝ่ายหนึ่งอย่างมากหรือต้องรับภาระที่หนักกว่าอีกฝ่ายหนึ่งอย่างมาก ความไม่เป็นธรรมในสาระของสัญญาเช่นนี้จึงเป็น “ความไม่เป็นธรรมในเนื้อหา” (Substantive Unfairness) (Pinai Nanakorn, 2000)

พฤติการณ์ที่คู่สัญญาฝ่ายหนึ่งจำต้องเข้าทำสัญญาโดยมิได้สมัครใจโดยที่มิใช่เป็นกรณีที่หลักกฎหมายสัญญาดั้งเดิม (เช่น หลักกฎหมายเกี่ยวกับการแสดงเจตนาโดยสำคัญผิด การแสดงเจตนาโดยกลฉ้อฉล หรือการแสดงเจตนาโดยถูกข่มขู่) กำหนดรองรับไว้นี้เองเรียกว่า “พฤติการณ์อ่อนแอ” (Circumstances of Weakness) (Pinai Nanakorn, 1999) ในกฎหมายของต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในกฎหมายสัญญาของอังกฤษและหลักกฎหมายสัญญาของประเทศที่ใช้ระบบคอมมอนลอว์ (ซึ่งรับเอาหลักกฎหมายสัญญามาจากหลักกฎหมายสัญญาของอังกฤษนั่นเอง) กฎหมายได้ให้ความคุ้มครองอย่างกว้างขวางแก่คู่สัญญาที่ได้รับผลกระทบจากการเข้าทำสัญญาในพฤติการณ์อ่อนแอ หลักกฎหมายเกี่ยวกับการหาประโยชน์จากพฤติการณ์อ่อนแอของคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่ง (Doctrine of Unconscionable Bargains หรือ Catching Bargains) ในกฎหมายอังกฤษเป็นหลักกฎหมาย Equity หลักกฎหมายนี้มีสาระสำคัญเกี่ยวกับการที่คู่สัญญาฝ่ายหนึ่งรู้ว่าคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งอยู่ในพฤติการณ์อ่อนแอหรือสภาวะที่ไม่สามารถจะปกป้องผลประโยชน์ของตนเองได้ (Circumstances of Weakness) อันเนื่องมาจากเหตุต่าง ๆ และคู่สัญญาฝ่ายที่รู้เช่นนั้นก็ถือโอกาสเข้าทำสัญญากับฝ่ายที่อยู่ในพฤติการณ์อ่อนแอหรือสภาวะเช่นนั้นโดยให้ฝ่ายที่อยู่ในพฤติการณ์อ่อนแอนั้นได้รับผลประโยชน์ในลักษณะที่เสียเปรียบอย่างมาก

คดีในยุคแรกๆ จะเป็นกรณีที่บุคคลที่คาดว่าจะได้รับทรัพย์มรดกจากบิดามารดาหรือจากผู้อื่น (Expectant Heirs) ตกอยู่ในสภาวะที่ต้องการเงินเพื่อสนองความต้องการของตน จึงได้ตกลงขายทรัพย์สินที่คาดว่าจะได้รับมรดกให้กับบุคคลอื่นหรือตกลงกู้ยืมเงินจากบุคคลอื่น เมื่อบุคคลที่จะซื้อทรัพย์สินนั้นหรือจะให้กู้ยืมถึงสภาวะความจำเป็นของฝ่ายแรก ก็ได้ถือโอกาสกำหนดราคาให้ต่ำกว่าราคาปกติอย่างมาก หรือให้กู้ยืมโดยให้กู้ยืมเงินจำนวนที่สูงกว่าที่ได้กู้ยืมไปมาก ในบางกรณี บุคคลที่ขายทรัพย์สินที่จะได้รับจากกองมรดกไม่ได้อยู่ในสภาวะร้อนเงินแต่อยู่ในสภาวะที่ไม่รู้ถึงราคาที่แท้จริงของทรัพย์มรดกที่ตกลงขาย (Pinai Nanakorn, 1999) การขยายความคุ้มครองของหลัก Unconscionable Bargains เพื่อคุ้มครองบุคคลทั่วไปซึ่งประสบความขัดสนทางการเงินหรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์ในมูลค่าทรัพย์สินได้ปรากฏในคดี *Fry v. Lane* ((1888) Ch.D. 312) อันที่จริงแล้ว การจำกัดพฤติการณ์ที่ได้รับความคุ้มครองอยู่เพียงสองพฤติการณ์เช่นนี้ (กล่าวคือ ความขัดสนทางการเงินหรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์ในมูลค่าทรัพย์สิน) หากใช้เป็นสิ่ง

ที่ศาลอังกฤษในยุคแรกประสงค์ไม่ ศาลยุคแรกได้กล่าวอย่างชัดเจนในคดี *Evans v. Llewellyn* ((1787) 1 Cox. 333, 29 E.R. 1191 at 1194) และ *Earl of Aylesford v. Morris* ((1873) 8 Ch. App. 484 at 490) ว่าหลัก Unconscionable Bargains มุ่งปกป้องบุคคลที่อยู่ในพฤติการณ์ใด ๆ ก็ตามที่ทำให้คู่สัญญาฝ่ายหนึ่งสามารถใช้อำนาจครอบงำบีบบังคับคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งรับเอาสัญญา ในขณะที่ศาลในประเทศที่เคยเป็นอาณานิคมของอังกฤษได้รับเอาแนวความคิด “พฤติการณ์ใด ๆ ก็ตาม” ที่ศาลอังกฤษในยุคแรกๆ ได้อธิบายไปใช้พัฒนาหลัก Unconscionable Bargains ของตน ศาลประเทศอังกฤษเองกลับจำกัดหลักนี้ให้ใช้บังคับกับพฤติการณ์แคบ ๆ เพียงสองพฤติการณ์ดังกล่าวข้างต้น

ศาลในประเทศออสเตรเลีย ได้พัฒนาหลักกฎหมายอังกฤษเกี่ยวกับการหาประโยชน์จากพฤติการณ์อ่อนแอของคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่ง (Doctrine of Unconscionable Bargains) ให้มีสาระที่ขยายความคุ้มครองไปไกลกว่าความคุ้มครองที่มีในกฎหมายอังกฤษมาก เช่น ในคดี *Blomley v. Ryan* ((1956) 99 C.L.R. 362) ซึ่งมีข้อเท็จจริงที่สำคัญว่า Blomley ซึ่งเป็นชายชราอายุ 78 ปี ได้ขายที่ดินของตนให้แก่ Ryan ในราคาเพียง 25,000 ปอนด์ ทั้งที่ความจริงแล้วที่ดินแปลงนี้มีราคาตลาดสูงถึง 89,000 ปอนด์ Blomley เป็นคนที่ติดสุรา และใช้เวลาดื่มสุราหลังฤดูเก็บเกี่ยวเป็นประจำ ในระหว่างที่ Blomley ยังไม่สร้างเม้าจากการดื่มสุรา Ryan ก็ได้เจรจาเพื่อขอซื้อที่ดินจาก Blomley ในราคาต่ำข้างต้นโดยที่ Ryan ทราบดีว่าในขณะที่ Blomley อยู่ในสภาวะติดสุรา และได้รับอิทธิพลจากการเมาสุราจนไม่สามารถจะเข้าใจเหตุผลอันสมควรในการตัดสินใจในการทำธุรกรรมได้ และไม่สามารถเข้าใจถึงสาระสำคัญของธุรกรรมขายที่ดินรายนี้ได้ แม้ว่า Ryan ได้ทราบพฤติการณ์ของ Blomley แต่ก็ได้ถือโอกาสดำเนินการให้ Blomley ลงนามในสัญญาซื้อขายที่ดินให้แก่ Ryan อย่างรวดเร็ว ต่อมาเมื่อ Blomley ได้สร้างจากอาการเมาสุราก็ปฏิเสธที่จะโอนที่ดินให้แก่ Ryan จนทำให้มีการฟ้องร้องเพื่อให้ศาลบังคับให้โอนที่ดินแต่ศาลจะเห็นว่า Blomley ยังมีความสามารถในการทำสัญญา (Capacity) เนื่องจากมิได้ขาดสติจนถึงขนาดที่ไม่รู้เรื่องราวเลย อย่างไรก็ตาม ศาลก็ได้พิจารณาพฤติการณ์ที่เกิดขึ้นและเห็นว่า การที่ Blomley อยู่ในพฤติการณ์ที่ไม่อาจใช้เหตุผลตามปกติอันเนื่องมาจากสภาวะติดสุราและเมาสุราเช่นนั้นประกอบกับอันเนื่องมาบัจจัยสูงอายุ และ Ryan ก็ทราบถึงพฤติการณ์เหล่านี้ก็นำไปสู่การตัดสินใจที่ผิดพลาดของ Blomley ในการขายที่ดินให้ Ryan ในราคาต่ำกว่าราคาตลาดอย่างมากเช่นนี้ย่อมแสดงให้เห็นว่า Ryan ได้หาประโยชน์จากพฤติการณ์ที่ Blomley ไม่สามารถปกป้องประโยชน์ของตนเองได้ ศาลกล่าวว่าการพฤติการณ์ที่ศาลจะเข้าไปช่วยเหลือคู่สัญญานั้นมีความหลากหลายเกินกว่าที่จะจำแนกออกมาได้หมด ศาลจึงเพียงได้ยกตัวอย่างว่าพฤติการณ์เหล่านี้รวมถึงความขัดสน ความจำเป็นทุกประเภท ความเจ็บป่วย อายุ เพศ ความบกพร่องทางร่างกายหรือจิตใจ ความมีเมมา การไม่รู้หนังสือ การขาดการศึกษา การไม่ได้รับความช่วยเหลือหรือคำอธิบายในสถานการณ์ต้องช่วยเหลือหรืออธิบาย (Pinai Nankorn, 1996)

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยทางเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาเปรียบเทียบข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ทั้งจากหนังสือ ตำรา บทความ ตีพิมพ์กฎหมาย ตลอดจนคำพิพากษา รวมทั้งข้อมูลในสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ทั้งของไทยและต่างประเทศ

ผลการวิจัย

หลักกฎหมายไทยที่มีอยู่ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ยังไม่สามารถคุ้มครองที่เพียงพอแก่คู่สัญญาที่ได้เข้าทำสัญญา ทั้งนี้ เนื่องจากในหลายกรณี คู่สัญญาได้เข้าทำสัญญาโดยมิได้มีความล้าคดีผิด กลฉ้อฉล และการข่มขู่ แต่ตกอยู่ภายใต้พฤติการณ์อ่อนแออันทำให้ตนไม่มีทางเลือกที่แท้จริงหรือไม่อยู่ในสถานะที่จะใช้เหตุผลตามปกติวิสัยได้จนเป็นผลให้ตนจำต้องรับเอาสัญญานั้นหรือผลเสียเปรียบจากสัญญา โดยที่คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งก็ได้ทราบถึงพฤติการณ์อ่อนแออันนั้นแต่กลับถือโอกาสหาประโยชน์จากพฤติการณ์ดังกล่าวเพื่อให้คู่สัญญาซึ่งตกอยู่ภายใต้พฤติการณ์เช่นนั้นต้องเข้าทำสัญญาหรือรับเอาผลของสัญญาที่ตนเสียเปรียบ เช่น ขายที่ดินในราคาต่ำกว่าราคาตลาดอย่างมาก หรือตกลงค้าประกันหนี้ในจำนวนหนี้ที่สูงจนไม่มีขอบเขตจำกัดในพฤติการณ์ที่แสดงถึงการขาดการศึกษาหรือขาดความเข้าใจเกี่ยวกับธุรกรรม พฤติการณ์ที่มีความเดือดร้อนทางการเงินอย่างถึงขนาด หรือพฤติการณ์อื่นใดที่คู่สัญญาไม่สามารถใช้เหตุผลที่รอบคอบได้ตามปกติวิสัยในขณะทำสัญญา เช่น กำลังประสบปัญหาเศรษฐกิจเสียหายหรืออยู่ภายใต้อิทธิพลของสุรา เป็นต้น ในขณะที่ในต่างประเทศได้มีการสร้างและพัฒนาหลักกฎหมายหรือบทบัญญัติของกฎหมายที่ให้ความคุ้มครองแก่บุคคลที่ได้เข้าทำสัญญาในพฤติการณ์อ่อนแอเช่นนี้ ดังที่ได้เห็นจากหลักกฎหมายเกี่ยวกับ Unconscionable Bargains ที่ศาลอังกฤษได้สร้างขึ้นและศาลในประเทศที่ใช้ระบบคอมมอนลอว์ได้พัฒนาให้ครอบคลุมถึงพฤติการณ์อ่อนแออย่างกว้างขวาง หรือหลัก Unconscionable Conduct ที่มลรัฐ New South Wales ได้บัญญัติไว้ใน Contracts Review Act 1980 หรือหลัก “หลักความไม่ยุติธรรมอย่างชัดแจ้ง” (Obvious Unfairness) ในกฎหมายของประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ตลอดจนหลักกฎหมายทำนองเดียวกันที่ประเทศในยุโรปมีความพยายามยกร่างขึ้นใน Draft Common Frame of Reference (DCFR) ดังนั้น จึงควรมีการแก้ไขบทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทยให้มีความครอบคลุมถึงพฤติการณ์ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น เพื่อให้ความคุ้มครองและความเป็นธรรมแก่คู่สัญญาที่ได้เข้าทำสัญญาโดยมีพฤติการณ์อ่อนแอ

อภิปรายผล

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบเกี่ยวกับกฎหมายของต่างประเทศ พบว่าในต่างประเทศมีหลักกฎหมายหรือบทบัญญัติของกฎหมายที่ให้ความคุ้มครองอย่างเพียงพอแก่คู่สัญญา ซึ่งได้เข้าทำสัญญาภายใต้พฤติการณ์อ่อนแอ เช่น ในประเทศสหราชอาณาจักร หลักกฎหมายอังกฤษเกี่ยวกับการหาประโยชน์จากพฤติการณ์อ่อนแอของคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่ง (หลัก Unconscionable Bargains) ซึ่งเป็นหลัก Equity คุ้มครองคู่สัญญาซึ่งเข้าทำสัญญาในพฤติการณ์อ่อนแอโดยที่คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งรู้ถึงพฤติการณ์อ่อนแออันนั้น แต่พฤติการณ์อ่อนแอในกฎหมายอังกฤษจำกัดอยู่เพียงการขาดเงินหรือความไม่รู้มูลค่าที่แท้จริงของทรัพย์สินเท่านั้น ดังเช่น ในกรณีของคดี *Fry v. Lane* (1888) 40 Ch D 312 ในขณะที่ศาลของประเทศออสเตรเลียได้พัฒนาหลัก Unconscionable Bargains ซึ่งรับมาจากกฎหมายอังกฤษ โดยขยายความคุ้มครองไปยังการเข้าทำสัญญาในพฤติการณ์อ่อนแอใด ๆ ก็ตามที่แสดงถึงการขาดทางเลือกอันแท้จริงหรือการจำยอมต้องรับเอาความเสียหายเปรียบจากสัญญา เช่น การขาดการศึกษา การขาดความเข้าใจเกี่ยวกับธุรกรรม การอยู่ในสภาพขาดสติโดยไม่อาจเข้าใจเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้ดีเพียงพอ การมีความเดือดร้อนทางการเงินอย่างถึงขนาด หรือพฤติการณ์ทำนองเดียวกัน ดังเช่นในกรณีของคดี *Blomley v. Ryan* (1956) 99 C.L.R. 362 หรือในคดีของ *Commercial Bank of Australia Ltd. v. Amadio* (1983) 151 CLR 447 ต่อมาบางมลรัฐของประเทศออสเตรเลีย ก็ได้ตรากฎหมายพิเศษโดยนำเอาหลักกฎหมายเรื่อง Unconscionable Bargains หรือ Unconscionable Conduct ที่ศาลสร้างขึ้นนั้นไป

บัญญัติไว้ในกฎหมายเป็นการเฉพาะเพื่อให้ศาลสามารถปฏิเสธที่จะบังคับข้อสัญญาบางส่วนหรือทั้งหมด หรือสั่งให้สัญญาเป็นโมฆะทั้งหมดหรือบางส่วน หรือสั่งแก้ไขข้อสัญญาทั้งหมดหรือบางส่วนเมื่อศาลเห็นว่าสัญญาหรือข้อสัญญาไม่เป็นธรรมในพฤติการณ์อันเกี่ยวกับสัญญาในเวลาที่ทำสัญญา ดังปรากฏใน Section 7 ของ Contracts Review Act 1980 ของมลรัฐ New South Wales

ความพยายามในการบัญญัติกฎหมายลายลักษณ์อักษรเพื่อให้มีบทบัญญัติคุ้มครองคู่สัญญาซึ่งได้เข้าทำสัญญาในพฤติการณ์อ่อนแอ ยังปรากฏในประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ทั้งนี้ Article 54 ของ The Contract Law of the People's Republic of China (CLC) บัญญัติ “หลักความไม่ยุติธรรมอย่างชัดเจน” (Obvious Unfairness) โดยให้คู่สัญญามีคำขอให้ศาลประชาชน (People's Court) หรือสถาบันอนุญาโตตุลาการเปลี่ยนแปลงแก้ไขสัญญาหรือยกเลิกสัญญาได้หากมี “สถานการณ์ลำบาก” (Hardship) ซึ่งเทียบได้กับพฤติการณ์อ่อนแอทำนองเดียวกับหลักกฎหมายเรื่อง Unconscionable Bargains ในกฎหมายอังกฤษหรือในประเทศที่ใช้ระบบคอมมอนลอว์ นั่นเอง นอกจากนี้ ความพยายามทำนองเดียวกันยังสะท้อนให้เห็นจาก Draft Common Frame of Reference (DCFR) ซึ่งได้ยกร่างขึ้นเพื่อให้เป็นหลักกฎหมายเอกชนในทวีปยุโรป

จากการวิจัยจึงพบว่า เมื่อหลักกฎหมายไทยที่มีอยู่ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไม่ครอบคลุมถึงพฤติการณ์อ่อนแอที่มีผลจงใจหรือบีบบังคับให้คู่สัญญาเข้าทำสัญญาหรือรับเอาผลที่เสียเปรียบจากสัญญาโดยที่ไม่อาจใช้หลักกฎหมายเรื่องความสำคัญผิด กลล้งฉล หรือการข่มขู่มาเยียวยาได้ จึงมีเหตุผลอันสมควรที่จะปรับปรุงแก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์โดยเพิ่มบทบัญญัติใหม่ที่ทำให้ความคุ้มครองแก่บุคคลซึ่งได้เข้าทำสัญญาในพฤติการณ์อ่อนแอ

สรุปผล

จากการศึกษาสรุปได้ว่า

1. หลักกฎหมายไทยที่มีอยู่ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไม่ครอบคลุมพฤติการณ์อ่อนแอที่มีผลจงใจหรือบีบบังคับให้คู่สัญญาเข้าทำสัญญา ซึ่งเป็นพฤติการณ์ที่อยู่นอกเหนือจากการแสดงเจตนาโดยสำคัญผิด การแสดงเจตนาโดยถูกฉ้อฉลหรือกลล้งฉล และการแสดงเจตนาโดยถูกข่มขู่
2. ในต่างประเทศได้ให้ความคุ้มครองพฤติการณ์ที่นอกเหนือจากหลักกฎหมายของไทย โดยปรากฏในหลักกฎหมาย Unconscionable Bargains ที่ให้ความคุ้มครองพฤติการณ์อ่อนแอที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นพฤติการณ์เกี่ยวกับความขัดสน การขาดประสบการณ์ อายุ สภาวะจิตใจ สุขภาพ เป็นต้น จนกล่าวได้ว่าเป็นหลักทั่วไปที่คุ้มครองคู่สัญญาจากการเข้าทำสัญญาภายใต้พฤติการณ์อ่อนแอ

ข้อเสนอแนะ

จากการที่กฎหมายไทย (ไม่ว่าจะเป็นประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์หรือพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540) มิได้ให้ความคุ้มครองที่เพียงพอแก่คู่สัญญาซึ่งได้เข้าทำสัญญาในพฤติการณ์อ่อนแออันเป็นพฤติการณ์ที่มีได้อยู่ภายใต้หลักกฎหมายเกี่ยวกับความสำคัญผิด กลล้งฉล หรือการข่มขู่ จึงสมควรบัญญัติหลักกฎหมายที่มีสาระทำนองเดียวกับหลักกฎหมายอังกฤษเกี่ยวกับ Unconscionable Bargains หรือหลัก Unconscionable Conduct ของประเทศออสเตรเลีย หรือหลัก “ความไม่ยุติธรรมอย่างชัดเจน” (Obvious Unfairness)

ในกฎหมายสัญญาของประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน การบัญญัติหลักกฎหมายใหม่นี้ควรทำโดยเพิ่มเติมในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ โดยอาจเพิ่มเป็นมาตรา 166/1 โดยให้เป็นบทบัญญัติที่ใช้บังคับแก่นิติกรรมทั่วไป รวมถึงการทำสัญญา อนึ่ง หลักกฎหมายซึ่งจะบัญญัติขึ้นนี้ควรให้ความคุ้มครองหรือการเยียวยาแก่คู่กรณีซึ่งอยู่ภายใต้พฤติการณ์อ่อนแอเฉพาะเมื่อปรากฏว่านิติกรรมนั้นได้ทำให้คู่กรณีฝ่ายนั้นได้รับผลเสียเปรียบอย่างมากเท่านั้น เนื่องจากหากนิติกรรมมิได้ก่อให้เกิดผลเสียเปรียบอย่างมากคู่กรณีฝ่ายที่อยู่ภายใต้พฤติการณ์อ่อนแอก็มิได้รับความเดือดร้อนเสียหาย จึงอาจไม่มีเหตุผลเพียงพอที่จะได้รับความคุ้มครองหรือเยียวยาตามกฎหมาย นอกจากนี้หลักกฎหมายซึ่งจะบัญญัติขึ้นนี้ควรใช้บังคับเฉพาะแก่สัญญาซึ่งมิได้ทำระหว่างผู้ประกอบการค้าหรือวิชาชีพด้วยกัน เนื่องจากหากเป็นสัญญาซึ่งทำระหว่างผู้ประกอบการค้าหรือวิชาชีพด้วยกัน การหาประโยชน์จากพฤติการณ์อ่อนแอไม่ได้เกิดขึ้นเป็นการทั่วไป บทบัญญัติซึ่งจะเพิ่มเข้ามาใหม่ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์อาจกร่างขึ้นโดยมีข้อความทำนองดังต่อไปนี้

“มาตรา 166/1 การแสดงเจตนาโดยที่คู่กรณีซึ่งแสดงเจตนาผู้นั้นอยู่ภายใต้พฤติการณ์อ่อนแอในขณะที่แสดงเจตนามีผลเป็นโมฆียะหากคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งได้รู้ถึงพฤติการณ์อ่อนแอและอาศัยประโยชน์จากพฤติการณ์ดังกล่าวเพื่อจูงใจหรือนำพาให้คู่กรณีซึ่งอยู่ภายใต้พฤติการณ์นั้นเข้าทำนิติกรรมซึ่งก่อให้เกิดผลเสียเปรียบอย่างมากแก่คู่กรณีฝ่ายนั้น

พฤติการณ์อ่อนแอตามวรรคหนึ่งหมายความว่าพฤติการณ์ใดอันทำให้คู่กรณีซึ่งตกอยู่ภายใต้พฤติการณ์ดังกล่าวไม่มีทางเลือกอย่างแท้จริงหรือไม่สามารถใช้เหตุผลได้อย่างรอบคอบตามปกติวิสัย รวมถึงพฤติการณ์อันแสดงถึงการขาดการศึกษา การขาดความเข้าใจเกี่ยวกับธุรกรรม การขาดความรู้ที่สมบูรณ์โดยเหตุสภาพ ความเดือดร้อนทางการเงินอย่างถึงขนาด ความเศร้าโศกเสียใจ อิทธิพลของสุรายาเมา และพฤติการณ์ทำนองเดียวกัน

บทบัญญัติมาตรานี้มิให้ใช้บังคับแก่สัญญาซึ่งทำขึ้นระหว่างผู้ประกอบการค้าหรือวิชาชีพด้วยกัน”

อนึ่ง เมื่อได้เพิ่มบทบัญญัติใหม่เป็นมาตรา 166/1 ของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์แล้ว ก็ควรแก้ไขมาตรา 167 ให้สอดคล้องกับบทบัญญัติมาตรา 166/1 นี้ด้วย โดยแก้ไขจากความเดิมที่ว่า “ในการวินิจฉัยกรณีความสำคัญผิด กลฉ้อฉล หรือการข่มขู่ให้พิเคราะห์ถึง เพศ อายุ ฐานะ สุขภาพอนามัย และภาวะแห่งจิตของผู้แสดงเจตนาตลอดจนพฤติการณ์และสภาพแวดล้อมอื่น ๆ อันเกี่ยวกับการนั้นด้วย” เป็นความใหม่ดังนี้ “ในการวินิจฉัยกรณีความสำคัญผิด กลฉ้อฉล การข่มขู่ หรือพฤติการณ์อ่อนแอ ให้พิเคราะห์ถึง เพศ อายุ ฐานะ สุขภาพอนามัย และภาวะแห่งจิตของผู้แสดงเจตนาตลอดจนพฤติการณ์และสภาพแวดล้อมอื่น ๆ อันเกี่ยวกับการนั้นด้วย”

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัยทำให้ทราบถึงพฤติการณ์อ่อนแอในบริบทของการเข้าทำสัญญาว่านอกจากพฤติการณ์ต่าง ๆ ที่ได้บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทยคือ ความสำคัญผิด กลฉ้อฉล และการข่มขู่ แล้ว ในระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ ได้มีหลักกฎหมายที่ขยายความคุ้มครองเพิ่มออกไปจากหลักกฎหมายข่มขู่ นั่นคือ หลัก Unconscionable Bargains ที่ได้ให้ความคุ้มครองไปถึงการขาดทางเลือกอันแท้จริงหรือการจำยอมต้องรับเอาความเสียหายเปรียบจากสัญญา เช่น การขาดการศึกษา การขาดความเข้าใจเกี่ยวกับธุรกรรม การอยู่ในสภาพชราโดยไม่อาจเข้าใจเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้ดีเพียงพอ การมีความเดือดร้อนทางการเงินอย่างถึงขนาด หรือพฤติการณ์ทำนองเดียวกัน ซึ่งพฤติการณ์เหล่านี้ไม่ได้รับความคุ้มครองจากหลักกฎหมายข่มขู่ของไทย และการที่ศาลจะพิจารณาพิพากษาคดีให้ครอบคลุมไปถึงพฤติการณ์ดังกล่าวข้างต้นนั้นย่อมเป็นไปได้ เนื่องจากประเทศไทยใช้หลักกฎหมายซีวิลลอว์ นั่นเอง

ซึ่งจะต้องตัดสินตามบทบัญญัติที่ได้บัญญัติขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษรเท่านั้น ดังนั้นการเพิ่มเติมบทบัญญัติให้ครอบคลุมถึงพฤติการณ์อื่นแตกต่าง ๆ ข้างต้นจึงมีความจำเป็น เพื่อให้เกิดความเป็นธรรม และทำให้กฎหมายมีความทันสมัยทันเหตุการณ์มากยิ่งขึ้น

References

- Fu, J. (2011). *Modern European and Chinese Contract Law: A Comparative Study of Party Autonomy*. Wolters Kluwer Law & Business.
- Hedlund, R. (2016). *Conscience and Unconscionability in English Equity*. PhD thesis, University of York.
- Nanakorn, P. (1996). *The General Rule for the Control of Unfair Terms in Contracts: Justifications and Operational Contents*. Ph.D. Dissertation. University of Bristol.
- Nanakorn, P. (1999). *English Law of Contract*, in Memorial Book in Commemoration of Mr. Nukul Nanakorn's Cremation Ceremony. Bangkok: Press Media.
- Nanakorn, P. (2000). Law on Unfair Contract Terms: New Comparative Analysis. *Thammasat Law Journal*, 4(30), 546–588.
- Office of the Council of State. (n.p.). *Report of the Legal Drafting Committee, March 13, 1924. "Illustration for the Civil and Commercial Code Book 1, 2". Revised B.E. 2468(1925) Section 126*. Bangkok: Office of the Council of State.
- Pongsapan, M. (2019). *The civil law system: from the twelve tables to the Thai civil and commercial code*. Bangkok: Faculty of Law, Thammasat University.
- Sotthibandhu, S. (2018). *Law of Contract* (22nd ed.). Bangkok: Winyuchon.
- Sumantakul, T. (2016). *Law and economics*. Bangkok: Winyuchon.
- Tungnirun, A. (2014). *Introduction to Chinese Legal System*. Bangkok: Winyuchon.